

Social Work & Education

©SW&E, 2017

Nataliya Oleksiuk,

*Doctor of Pedagogics, Professor
Department of Social Pedagogy and
Social Work
Ternopil National Volodymyr
Hnatyuk Pedagogical University*

Наталія Олексюк,

*доктор педагогічних наук,
професор,
кафедра соціальної педагогіки та
соціальної роботи,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка*

*Ternopil, Ukraine**м. Тернопіль,**nataliya_oleksiuk@ukr.net**Україна***ORCID iD** 0000-0002-1538-1470*Received: October 20, 2017**1st Revision: November 20, 2017**Accepted: November 29, 2017*

Oleksiuk, Nataliya (2017). Виховання в молоді культури міжетнічних відносин як важливий напрям роботи соціального педагога, *Social Work and Education*, Vol. 4, No. 2., pp. 23-32

УДК 37.035.8: 37.013.42

ВИХОВАННЯ В МОЛОДІ КУЛЬТУРИ МІЖЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми виховання у молоді культури міжетнічних відносин, розглянуто зміст та специфіку її розв'язання. На основі аналізу методологічних концепцій виокремлено компетентнісний, середовищний та системний загальнонаукові підходи до виховання молоді в полікультурному середовищі. Виявлено, що метою виховання культури міжетнічних відносин є налагодження механізмів підтримки демократичних принципів у міжетнічному діалозі та впровадження моделі мультикультурної демократії. Обґрунтовано ідею про те, що до основних принципів виховання у молоді культури міжетнічних відносин належать принцип культуровідповідності та принцип полікультурності. Доведено, що професійна діяльність соціального педагога в поліетнічному середовищі неможлива без знань культурних відмінностей, релігії та традицій представників етносів, які проживають на території України.

Ключові слова: полікультурне середовище; культура міжетнічних відносин; молодь; соціальний педагог; міжетнічна компетентність.

Вступ

Інтеграційний поступ України як поліетнічної держави у європейське і світове співтовариство вимагає якнайшвидшого втілення національної ідеї щодо: налагодження на всіх інституційних рівнях суспільства тісної ефективної взаємодії української нації з іншими корінними народами і етносами, що проживають в Україні; інтеграції загальнолюдських і культурно-національних цінностей; збереження національної ідентичності та самосвідомості різних етносів у процесі реалізації чи захисту спільних для них інтересів. Враховуючи зазначене, особливої актуальності сьогодні набуває соціально-педагогічна робота у цьому напрямі з молоддю як важливою складовою полікультурного середовища. Адже формування у молодих людей уявлення про історію, культуру, морально-естетичні риси, звичаї та традиції різних етносів дозволяє руйнувати консервативні негативні етнічні стереотипи; озброєння молоді знаннями моральних норм і якостей сприяє регулюванню взаємовідносини у суспільстві, узгодженню дій і вчинків, готовності жити у мирі й продуктивно взаємодіяти з представниками інших культур, мов і релігій; виховання міжетнічної компетентності молоді допомагає запобігати виникненню ксенофобії та поширенню нетерпимості. Сьогодні в Україні діє близько 800 громадських товариств національних меншин, понад 30 з яких мають всеукраїнський статус. Держава організаційно й фінансово допомагає відзначенню днів культури національних меншин, пам'ятних дат, релігійних та обрядових свят. Така державна політика у сфері національних меншин успішно сприяє міжетнічній взаємодії та консолідації українського суспільства (Рябова Ю., 2015, с. 39).

Реалізацію державної етнонаціональної політики в нашій державі забезпечують такі законодавчі й нормативно-правові акти, як: Декларація прав національностей України, Закони України («Про національні меншини в Україні», «Про освіту», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про біженців», «Про правовий статус іноземців»), Рамкова конвенція про захист національних меншин, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, інші міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та які відповідають світовим і європейським стандартам стосовно проблемних питань збереження культурної самобутності та ідентичності представників різних національностей.

Відрадним є і те, що зміст й сучасні тенденції виховання культури міжетнічних відносин часто стають предметом дослідження вітчизняних та закордонних учених. Так, питання формування толерантності розглянуто в

працях І. Бега, Б. Гершунського, М. Філатової. Особливості формування культури міжнаціонального спілкування вивчали Н. Воскресенська, Н. Ганнусенко, В. Заслуженюк. Можливості використання етнопедагогічних традицій українців і етнонаціональних меншин у різних регіонах України розкрито в роботах Я. Журецького, Т. Зякун, І. Лебідь. Що стосується полікультурного виховання, то цей процес вивчали В. Бойченко, О. Джуринський, В. Компанієць та ін. Проте маємо визнати, що, незважаючи на достатню кількість законодавчих і нормативно-правових документів, наукових досліджень, фактично не вирішеними в Україні залишаються питання формування ефективної етнонаціональної політики, розвитку теорії та практики соціальної (соціально-педагогічної) роботи з різними етнічними групами, уточнення напрямів та форм роботи соціальних служб з представниками окремих етнічних груп.

Саме тому, **метою нашої статті** є висвітлення основних аспектів виховання у молоді культури міжетнічних відносин та обґрунтування шляхів оптимізації цього процесу. Для досягнення поставленої мети нами було виділено наступні **завдання**:

- розкрити сутність і виявити особливості виховання у молоді культури міжетнічних взаємин;
- дослідити зміст роботи соціального педагога в означеному напрямі;
- визначити шляхи оптимізації процесу виховання у молоді культури міжетнічних взаємин.

Методологія дослідження

На основі детального аналізу методологічних концепцій універсалізму, партикуляризму, а також стратегії міжкультурної взаємодії в соціумі можемо стверджувати, що аксіологічним підґрунтям щодо розробки теорії і практики виховання в молоді культури міжетнічних відносин є комплекс прав людини й загальнолюдських цінностей. Означені концепції дозволяють виокремити такі загальнонаукові підходи до вирішення проблеми, як: компетентнісний (обґрунтовує змістові характеристики міжетнічної компетентності молоді та встановлює понятійний зв'язок міжетнічної компетентності з толерантністю, полікультурністю та міжкультурною компетентністю); середовищного (розкриває інтегративну функцію міжетнічних відносин в соціумі та обґрунтовує специфіку виховання культури міжетнічних відносин з урахуванням особливостей конкретного соціуму); системного (передбачає дослідження виховання в молоді культури міжетнічних відносин як

важливого компонента процесу соціалізації; виокремлює основні принципи здійснення виховної діяльності (позитивного ставлення до культурного різноманіття, педагогічної етики і такту, рівності та гуманізму) (Грива О., 2005, с. 39–41).

Основна частина

Належність індивіда до певної соціальної групи має виняткове для нього значення, оскільки кожна людина є соціальною (колективною) істотою. На основі аналізу численних наукових досліджень можемо стверджувати, що проблема безетнічності індивіда фактично є проблемою його безсоціальності та навіть антисоціальності. Саме тому пріоритетними завданнями виховання у сучасних умовах є етнічна й міжетнічна соціалізація молоді, виховання у неї культури міжетнічних відносин.

Етнічна соціалізація (етнізація) – це процес становлення людини як представника певного етносу через інтеріоризацію тих культурних та соціальних цінностей і відносин, які складають основу суспільного буття етносу; опанування людиною цінностей, настанов, зразків поведінки, що притаманні даному етносу, відтворення нею соціальних зв'язків і соціального досвіду етносу, перетворення цього досвіду на особисте надбання. Міжетнічна соціалізація – це входження представника певного етносу у систему відносин з іншими етносами рідної країни, світу, це процес засвоєння особистістю, групою, етносом системи знань, способів, видів діяльності у процесі взаємодії, взаємообміну етнічними матеріально-духовними цінностями. У процесі міжетнічної соціалізації виховується культура міжетнічних відносин; етносоціальні норми поведінки відтворюються у досвіді реальних відносин представників різних етносів і засвоюються особистістю (Бацевич Ф., 2007, с. 36–37). Соціально-педагогічна робота з молоддю щодо її етнічної та міжетнічної соціалізації передбачає: створення умов для нормального функціонування та розвитку всіх груп населення, у тому числі – етнічних груп; використання технологій з запобігання, недопущення конфліктних ситуацій, кризових явищ у міжетнічному середовищі; вирішення проблем, зміну місця проживання представників окремих етнічних груп з метою досягнення рівня життя інших етнічних груп, що проживають на даній території.

Культура міжетнічних відносин – це духовно-моральна система, що спрямована на розвиток творчого потенціалу етносу, на його взаємодію з надбаннями інших етносів та опанування загальнолюдських цінностей; система духовно-моральних ідей, уявлень й переконань, соціальних

почуттів і ставлень, форм та способів поведінки, специфічних видів діяльності, які здійснюються на основі спільності інтересів й потреб з метою покращення взаєморозуміння і взаємодії між різними етносами, взаємообміну етнічними матеріально-духовними цінностями; духовно-моральна та духовно-психологічна якість особистості, здатної до активної та ефективної життєдіяльності у поліетнічному середовищі (Солодка А., 2005, с. 212).

Найбільш ефективною формою міжетнічних відносин, що знаходить своє відображення в рівноправності народів, яким надається безперешкодна і законодавчо закріплена можливість реалізації їх культурного потенціалу, є культурний плюралізм. Культурний плюралізм сприяє збереженню національних культур, водночас надаючи їм можливість вільно взаємодіяти з іншими культурами, опановувати їхній потенціал і, тим самим, збагачувати свою власну культуру (Болгаріна В., 2002, с. 2). Маємо на увазі, що в межах України співіснують різні етнокультурні та конфесійні спільноти, які мають право на публічну репрезентацію і збереження своїх особливих рис й способу життя, зумовленого етнічною специфікою. На жаль культурний плюралізм не завжди є ключовим у міжетнічних відносинах, що й зумовлює необхідність соціально-педагогічної роботи щодо виховання культури міжетнічних відносин.

Виховання культури міжетнічних відносин – це педагогічний процес, що забезпечує: засвоєння цінностей, культурно-історичного досвіду українського народу, корінних народів і національних меншин, що проживають в Україні; формування в молоді схильності до інтеркультурної комунікації й обміну, а також розвиток толерантності та емпатії стосовно інших народів, культур і соціальних груп; активну соціальну взаємодію з представниками різних культур при збереженні власної культурної ідентичності (Дрожжина С., 2005, с.68).

Метою виховання культури міжетнічних відносин, що ґрунтується на взаєморозумінні, взаємоповазі, взаємодопомозі між представниками різних етносів є налагодження механізмів підтримки демократичних принципів у міжетнічному діалозі та впровадження моделі мультикультурної демократії. Означена мета конкретизується у наступних завданнях: формування в індивідуальній свідомості відповідних міжетнічному товариству ціннісних орієнтацій та уявлень; оптимізація процесу соціальної адаптації індивіда (групи) в умовах полікультурного середовища; формування індивідуальної та групової соціальної

ідентичності; попередження розвитку соціальної фрустрації та запобігання маргіналізації індивіда; формування його комунікативної компетентності (Болгаріна В., 2002, с. 4–6).

Виховання культури міжетнічних відносин передбачає формування: ставлення до полікультурності як до загальної, об'єктивної, позитивної, неминучої реальності, оскільки полікультурність створює умови для взаємозбагачення етносів досвідом формування соціальних зв'язків і розширення культурного простору; гуманного ставлення до представників різних етносів, їхньої історії й матеріальної й духовної культури; ціннісних орієнтацій та етичних настанов; системи знань про етноси і міжетнічні відносини; поваги честі й гідності представників інших етносів; толерантного ставлення до інших поглядів і переконань, тактовності в оцінці традицій, звичаїв, ритуалів різних етносів; умінь міжетнічної взаємодії, прагнення самоудосконалюватися у цій діяльності; навичок подолання особистісно-психологічних бар'єрів у спілкуванні, попередження ситуацій, які викликають емоційну напруженість у відносинах представників різних етносів, запобігання конфліктним ситуаціям; спільних для етносів моделей і норм поведінки (Солодка А., 2005, с. 217).

Погоджуємось із думкою науковців про те, що до основних принципів виховання у молоді культури міжетнічних відносин належать: принцип культуровідповідності, що передбачає органічну єдність громадянського виховання з історією, культурою мовою, народними традиціями й обрядами, які забезпечують духовне єднання, та наступність поколінь (Грива О., 2005, с. 96); принцип полікультурності, який зумовлює інтегрованість української національної культури в контексті загальнодержавних, європейських і світових цінностей в загальнолюдську культуру (Бацевич Ф., 2007, с.102).

Для того, щоб соціальний педагог міг використовувати виховний, розвивальний та навчальний потенціал етнічних традицій у полікультурному суспільстві, будувати конструктивні стосунки з населенням та вести позитивний міжетнічний діалог – він повинен бути для цього спеціально підготовленим. Міжкультурна компетентність соціального педагога – це ступінь прояву ним знань, умінь і навичок, які дозволяють правильно оцінювати специфіку та умови взаємодії з представниками інших культур, що проявляються у врахуванні їхніх традицій, звичок і психологічних характеристик, знаходити адекватні форми впливу на них з метою підтримки атмосфери взаємної довіри і

конструктивного співробітництва, спрямованого на досягнення спільно визначених цілей соціальної допомоги (Воротняк Л., 2008, с. 48).

Професійна діяльність соціального педагога в поліетнічному середовищі неможлива без знань культурних відмінностей, релігії, звичаїв та традицій представників всіх етносів, які проживають на території України. Також слід враховувати особливості національної психології та етнічні особливості поведінки, які часто проявляються в простих життєвих ситуаціях, коли непорозуміння між людьми може привести до міжнаціональних конфліктів (Гуренко О., 2014, с. 42). До умінь, необхідних соціальному педагогу для роботи з молоддю в багатонаціональному середовищі, слід віднести уміння: оцінювати проблеми та потреби представників різних етносів; вирішувати конфліктні питання; представляти та захищати інтереси клієнта (представників різних етносів); забезпечувати зв'язок між особистістю і середовищем; бути посередником між конфліктуєчими сторонами, вести переговори; знаходити нестандартні рішення типових задач; слухати, спостерігати та інтерпретувати вербальну та невербальну поведінку представників різних етносів, впливати на взаємовідносини між людьми в малій групі, працювати в ситуаціях неформального спілкування, завойовувати довіру клієнта іншої національності; співвідносити знання про іншомовну культуру зі знанням своєї культури; поводитися відповідно до вимог етикету іншого народу; вибирати адекватні способи вирішення комунікативної задачі (Воротняк Л., 2008, с. 50–53).

Виходячи із переліку знань та умінь, необхідних соціальному педагогу для успішного виховання в молоді культури міжетнічних відносин, можемо виділити такі функції підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності в поліетнічному середовищі: теоретичну (вивчення передового досвіду професійної освіти), технологічну (розробка методичних матеріалів, програм підготовки до професійної діяльності, аналіз результатів наукових досліджень та застосування досягнень на практиці), комунікативну (налагодження взаємодії з представниками різних національностей під час проходження виробничої практики та шляхом залучення студентів до волонтерської діяльності) (Рябова Ю., 2015, с. 40).

До шляхів оптимізації процесу виховання у молоді культури міжетнічних відносин, на наш погляд, належать: вивчення та використання позитивного історичного і закордонного досвіду; залучення до роботи фахівців різних галузей – соціологів, істориків, етнографів,

психологів та ін.; здійснення спеціальної підготовки соціальних педагогів до роботи у полікультурному середовищі.

Висновки

Таким чином, виховання у молоді культури міжетнічних відносин є надзвичайно актуальною суспільною та педагогічною проблемою, яка успішно може бути вирішена соціальним педагогом за умови його міжкультурної компетентності (наявності у нього відповідних знань, умінь і навичок роботи в полікультурному середовищі та уміння їх застосовувати на практиці).

Література

- Бацевич, Ф. С. (2007). *Словник термінів міжкультурної комунікації*. Добіра. 207.
- Болгаріна, В. (2002). Культура і полікультурна освіта. *Шлях освіти*. (1), 2–6.
- Воротняк, Л. І. (2008). Особливості педагогічної технології формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах. *Педагогічний дискурс*. (3), 48–53.
- Грива, О. А. (2005). Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей та молоді в умовах полікультурного середовища: монографія. К., ПАРАПАН, 228.
- Гуренко, О. І. (2014). Полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів: теоретико-методичний аспект: монографія. Бердянськ. 588.
- Дрожжина, С. В. (2005). Культура політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти: монографія. Донецьк, 196.
- Рябова, Ю. М. (2013). Структура професійної діяльності соціальних працівників у багатонаціональному середовищі. «*Ольвійський форум – 2013: стратегії країни Причорноморського регіону в геополітичному просторі*». Миколаїв, Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 39–40.
- Солодка, А. (2005). Полікультурне виховання та освіта – крок до інтеграції освіти України в єдиний загальнокультурний простір. *Миколаїв, МДУ*, 212–217.

THE TRAINING IN YOUTH THE CULTURE OF INTERETHNIC RELATIONS AS AN IMPORTANT DIRECTION OF THE SOCIAL PEDAGOGUE WORK

*Nataliya Oleksiuk, Doctor of Pedagogics, Professor of the Department of
Social Pedagogy and Social Work, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National
Pedagogical University, Ternopil, Ukraine,
nataliya_oleksiuk@ukr.net*

ABSTRACT. The article is dedicated to the substantiation of the problem of training in young people the culture of interethnic relations; differentiation of the content and the specifics of its solution. On the basis of methodological concepts analysis it is outlined the competence, environmental and systematic general scientific approaches to the training of young people in a multicultural environment. It is revealed that the aim of raising a culture of interethnic relations is establishing of mechanisms of democratic principles supporting in the interethnic dialogue and implementation of the multicultural democracy models. It is substantiated the idea that among the basic principles of training in youth the culture of interethnic relations are the principle of cultural accordance and the principle of variety of cultures. It is proven that professional activity of social pedagogue in a multiethnic environment is impossible without knowledge of cultural differences, religion and traditions of the representatives of the ethnic groups living on the territory of Ukraine.

Keywords: multicultural environment; culture of interethnic relations; youth; social pedagogue; interethnic competence.

References

- Batsevych, F. S. (2007). Glossary of intercultural communication. *Lviv National Ivan Franko University*. K, Trust. 207.
- Bolgarina, V. Culture and multicultural education. *Path of education*. (1). 2–6.
- Vorotniak, I. (2008). Peculiarities of pedagogical technologies of policultural competence of masters in higher pedagogical educational institutions. *Pedagogical discourse*, (3). 48–53.
- Griva, O. A. (2005). Socio-pedagogical bases of formation of tolerance in children and young people in terms of multicultural environment, monograph. K., PARAPAN, 228.
- Gurenko, O. I. (2014). Policultural education of future social pedagogues: theoretical and methodological aspect, monograph. Berdyansk. 588.

- Drozzhyna, S. V. (2005). Cultural policy of modern policultural: socio-philosophical and legal aspects, monograph. *Donetsk*, 196.
- Ryabova, U.M. (2015). Structure of the professional activity of social workers in a multinational environment. «*Olyjskij Forum – 2013: the strategy of the country's Black Sea region in geopolitical space*». Nikolaev, 39–40.
- Solodka, A. (2005). Multicultural upbringing and education – a step towards the integration of Ukraine into a single cultural space. *Nikolaev, MSU*, 212–217.
